

Søhelte for læg og lærde?

- | SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN: *Herluf Trolle – adelsmand, kriger og skolestifter*, Gyldendal, København 2016, 280 s., ill., 299,95 kr.
- | BIRGITTE BØGGILD JOHANNSEN, JAKOB SEERUP, MICHAEL MÄRCHER & SUSANNE TRUDSØ: *En søhelt i sten – Omkring Niels Juel og hans gravmonument i Holmens Kirke*, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2016, 299 s., ill., 298 kr.
- | DAN H. ANDERSEN: *Peter Wessel Tordenskiold*, 3. udvidede og reviderede udgave (af: Mandsmod og kongegenst, København 2004), Lindhardt og Ringhof, København 2015, 599 s., ill., 499,95 kr.

Der er fælles træk mellem disse tre næsten samtidige bøger om berømte danske admiraler. Alle tre er af høj faglig kvalitet og udstyret med et fuldt videnskabeligt apparat, men er skrevet med et bredere publikum i tankerne. Alle bringer nye forskningsresultater, men har solide forgængere, som de kan bygge på og må forholde sig til. Alle fortsætter biografien med en diskussion af eftermælet. Den sætter også sit aftryk på det øvrige indhold. Livlig mytedannelse i samtid og eftertid er en erhvervsrisiko for søhelte, og det er med til at sætte en fælles dagsorden for historikerne. I øvrigt er de tre bøger langt fra ens, men formet af forfatterens valg så vel som af de tre hovedpersoners ganske forskellige livsforløb.

Sebastian Olden-Jørgensens biografi af Herluf Trolle er ikke bare et levnedsløb. Trolle bliver sat i en rig kontekst. Dermed er bogen også en introduktion til mange sider af periodens historie, både statens historie, adelens historie, krigens historie og kulturhistorien generelt, hen over de mange områder, hvor Trolle var aktiv i sit omskiftelige liv. Det er en fornem, indsigtsfuld og tankefuld behandling. Den er ikke mindst værd at læse som en ny fremstilling af reformationsprocessen, måske ikke ligefrem set fra neden, men dog hverken med fokus på teologerne eller på den nye struktur i stat og kirke. Derimod på et ægtepar fra de verdslige øvre samfundslag; de lag, hvis valg og handlinger betød alt for udfaldet af den politiske og militære proces og meget for den konkrete udformning af det kristne liv i de nye rammer. Ægteparret Herluf Trolle og Birgitte Gøye købte den protestantiske fromheds-litteratur, især i den filippistiske aftapning, som dominerede i Danmark i deres levetid. Dogmatisk set var de uden tvivl engagerede protestanter. Men i den kristne hverdag, de selv levede, og gennem deres

stiftelser for andre, kan man se, at deres reformation blev følt og tænkt som en fornyelse, ikke en forkastelse, af det, de var vokset op med.

Trolle kom sent til flåden. Han blev admiral som afslutning på en karriere som kongens og rigets mand, ikke specielt som kriger. Flådens og krigens historie fylder dermed forholdsvis lidt i hans levnedsløb. Disse emner er imidlertid ikke forsømt, men behandlet med samme gode beherskelse af forskningen og velargumenterede slutninger som det øvrige. På et par punkter kan man dog savne oplagte betragtninger: De påfaldende mange slag, Trolle kom til at udkæmpe med fjenden til luvert, vidner om en flådefører, der ikke var sømand og forstod at gøre sejladsen til fundament for kampen; og Trolles ønsker om at skåne befolkningen på den anden side grænsen var ikke blot et personligt valg, men også korrekt i forhold til den danske, overordnede strategi, hvor unionens mulige genoprettelse spøjte. (Ligesom Erik 14.s ekstreme grusomhed i den samme krig ikke kun var et udslag af en ekstrem personlighed, men også passede til et udtrykkeligt ønske om at vise de overlegne danskere, at krig med Vasa-kongedømmet ikke var omkostningsfri.)

Behandlingen af eftermælet er fyldig og interessant, ikke mindst påvisningen af, at Trolle først meget sent bliver gjort til en dansk søhelt. (I øvrigt langt senere end admiralerne Peder Skram og Otte Rud fra den samme krig.) På nogle punkter tager den kritiske fejekost dog rigeligt meget med efter min vurdering. Dekonstruktionen af mytedannelsen er ikke forkert, men leder til en håndfast forkastelse, hvor der i stedet kunne argumenteres for en mere nuanceret rekonstruktion.

Et af disse punkter er, når det forkastes, at Trolle kaldes lærd. Her splittes en myte ad, der har gjort ham til en højtlærd mand, der kunne stå i et ligeligt forhold til førende teologer. Men han må dog have været lærd i samtidens gængse betydning af ordet, dvs. latin- og bibelkundig, da han i sin ungdom var forberedt til en kirkelig karriere og havde længere universitetsophold bag sig.

Et andet punkt er ungdommens kærlighed mellem Trolle og hans fru Birgitte. Her vises med gode argumenter, at hovedkilden, *Her Herloff Trolis wise som hand selff haffuer dictit*, nok er lagt ham i munden af Herlufsholm-præsten Rasmus Augustinus efter hans død. En sen eftertid har så grebet den som udtryk for, at deres ægteskab svarede til en ny tids romantiske idealer, og fra dette punkt har mange skribenter spundet en række nye konstruktioner om ægteskab, kærlighed og kvindelighed i 1500-tallet. Men hvis Augustinus vitterlig, som det synes, har digtet denne vise og sendt den til enken for at være hende til behag, så er det ikke helt uden udsagnskraft om modtagerens liv. Augustinus må have forventet, at visens stærke vægt på det personlige

valg og den personlige tilbøjelighed som grundlag for ægteskabet ikke var absurd i modtagerens øjne.

Et tredje punkt er forkastelsen af Trolles status som søhelt. Det er jo ingen beskyttet titel, så det er svært at sige, hvad der skal til for at kvalificere. Trolle hjembragte ingen spektakulære sejre. Det ville også have været svært mod en bedre rustet modstander, der havde overtaget fra krigens start til dens slutning. Han var heller ikke sømand; og det vises med gode argumenter, at det er uden grundlag, når han er blevet udnævnt til søtaktisk pioner. Men man kan dog se, at han var en energisk, omhyggelig og risikovillig flådefører, der levede op til samtidens krav til en god admiral, og han mistede livet i heroisk kamp med sin fjende. Det kunne måske nok kvalificere til en ringere klasse af helte, selv om han ikke i særlig grad havde heldet med sig.

Kort sagt en yderst læseværdig bog, også selv om man ikke er specielt interesseret i søkrig, Herlufsholm Skole eller personen Herluf Trolle. Dog fortjener Gyldendal at nævnes for en usædvanlig sjusket produktion. Der er rigtig mange trykfejl, og s. 43 er mindst én linje faldet helt ud.

Bogen om Niels Juel har et andet sigte end bogen om Herluf Trolle. Anledningen til udgivelsen er den nyligt afsluttede restaurering af gravminderne i Holmens Kirke, bekostet af Augustinus Fonden, der også har støttet bogens udgivelse. Det centrale emne er ikke manden, men de fysiske minder om ham, som en beundrende samtid og en selvbevidst enke skabte. Bogen får også et andet præg ved at være en antologi.

Jakob Seerups 16 sider om Juel som admiral og administrator hviler på den eksisterende litteratur. Juels levnedsløb er for længst grunddigt skildret, fra Jesper Jespersens massive ligprædiken til den sidste menneskealders to biografier af boglængde. (Jørgen H. Barfoeds fra 1977 og Niels M. Probsts fra 2005.) Seerup sætter først og fremmest Juel i sin danske og europæiske kontekst. Hans korte tekst kan naturligvis ikke erstatte de lange som fremstilling af den danske søkrigshistorie og flådehistorie i Juels tid, men den giver en udmærket forståelse af, hvordan generaladmiralen blev i stand til at levere sin forbløffende række af sejre, og hvordan de blev til.

Michael Märcher skriver om de mindesmærker, der blev skabt, mens Juel levede, i form af medaljer, der fejrede bedrifter til søs. I alt er der otte. Som andre af sin tids herskere benyttede Christian 5. systematisk medaljer som belønning til sine trofaste folk og som afsæt for propaganda udadtil, og flere af dem er på højt europæisk niveau. Niels Juels enestående status kan ses af, at to medaljer bærer hans portræt, ikke kongens. Forbløffende i Christian 5.s stat. Märcher fortæller detaljeret

om alle væsentlige aspekter af medaljernes historie, deres produktion, distribution og til dels bevaring.

Først og fremmest er det dog redaktøren Birgitte Bøggild Johannsens bog. Hun skriver om boliger, billeder og privat kunstforbrug, om død og begravelse, om Niels Juel og Holmens Kirke, gravkapellerne, epitafiet, kisterne, fanerne og gravgitteret. Hun skriver sammen med Susanne Trudsø om restaureringerne af gravminderne og sammen med Jakob Seerup om Juels eftermæle. Det er en alsidig og grundig fremstilling, baseret på omfattende forskning i arkiver og samtidig litteratur. Der er fuld besked om kunstnere, ikonografi, ritualer, inskriptioner, materialer og teknik. Kun på ét punkt har hun måttet give op: navnet på den angiveligt udenlandske kunstner, der skabte gravmælets buste og relieffer. Man forstår den ærgrelse, som teksten lader ane.

Ud over at være en dokumentation af mindesmærket i Holmens Kirke og dets ganske komplicerede historie er værket altså en bog om barokkens eksorbitante døderitualer og gravmonumenter med et velbevaret og vigtigt eksempel i centrum. Som sådan har den bredere kulturhistorisk interesse.

Sammenlignet med de to andre værker er afsnittet om eftermælet uden sensationer. Juels gerning har kun givet plads til en minimal trang til at pynte ham med falske fjer, og samtidens beundring går gnidningsfrit over i senere generationers. Selv ikke den umiddelbare eftertid synes at have haft trang til at hive ham ned. Afsnittet dokumenterer hvordan generationerne har mindedes Juel i sten, bronze, billede, tekst og ritualer.

Produktionsmæssigt rager denne bog op, selv blandt disse smukt udstyrede værker. Nationalmuseet, Syddansk Universitetsforlag, grafiker Rikke Kvisgaard Laursen og Specialtrykkeriet Viborg har ære af en bog, som ikke bare er usædvanligt fri for fejl, men æstetisk af højeste klasse fra den fornemme fotografering til det lige så fornemme tryk. Man glemmer næsten det morbide emne, som hovedparten af bogen har.

Dan H. Andersens biografi af Tordenskiold er en kæmpe på næsten 600 sider i kvart. Tordenskiolds historie er ekstremt godt dokumenteret, fra barndommen dog kun nogle hovedtræk, og det udnyttes til fulde. En omfattende ældre forskning har gravet meget frem, og forfatteren har lagt nyt til ud fra egne arkivstudier. Fortællingen forhaster sig heller ikke, men tager rigtig meget med. I lange tider er der næppe nogen dansk bog, der har bragt så mange præcise, detaljerede og gennemarbejdede fremstillinger af krigsforløb. Især de kampe, Tordenskiold deltog i, men også den større strategiske udvikling i Store Nordiske

Krig, set fra Danmark-Norge. Det kan godt være lidt overvældende, men er formodentlig en hovedkvalitet for en god del af det store publikum, som de mange udgaver viser, at bogen har.

Det er ikke let at rekonstruere en krigs kaotiske begivenhedsforløb, selv om mange af Tordenskiolds træfninger, togt og slag er forbløffende veldokumenterede. Som helhed er de detaljerede fremstillinger imidlertid meget overbevisende. Forfatteren har et overbevisende kendskab til tidens vilkår og argumenterer grundigt og kildenært for sine tolkninger. Den levende, fyldige og personlige skriveform, hvor forfatteren grundigt diskuterer de tvivlsomme punkter og gennem analogier levendegør valg og situationer, er tilpasset den meget brede læserkreds, som en bog om den navnkundige Tordenskiold kan have; men den er også et redskab til at få skik på den overflod af myter, der har hæftet sig på manden. De første allerede i hans levetid, flere i Casper Rothes tidlige biografi, andre, norsk patriotiske, i søofficeren og erhvervsmanden Olav Bergersens på andre måder grundlæggende værker 1925-63.

Bogen er også generøs i fremstillingen af den sammenhæng, Tordenskiold levede i. Den rummer dermed en god introduktion til mange sider af stat, samfund og kultur i den tidlige enevældes Danmark-Norge. Også her mærkes et glimrende kendskab til forskningen. Men sømanden og søofficeren Tordenskiold havde i sit korte liv ikke kontakt med så mange forskellige sider af samfundet som adelsmanden Herluf Trolle.

I forhold til tidligere udgaver af værket er denne først og fremmest overordentlig rigt illustreret, ikke mindst med samtidige billeder og kort af krigens skuepladser. Der er også moderne kort over de vigtigste områder, en tidstavle og en maritim ordforklaring. Det er et savn, at der som regel ikke gives ordentlige oplysninger om de mange illustrationers proveniens, hverken i billedteksten eller i noter og fortegnelser bagerst.

Bogens mest originale greb er skildringen af Tordenskiolds sagnomspundne død i duel. Det sker som en punktvis gennemgang af de primære kilders udsagn og af, hvad ældre levnedsskildrere har fået ud af dem. Det er omfattende og noget omstændeligt, men resultatet er troværdigt. Med grundighed punkteres her, som andetsteds, de myter, som Tordenskiold tiltrak fra første færd. Den systematiske gennemgang kolliderer dog lidt med, at forfatteren for effektens skyld gemmer i ærmet, at den vigtigste beretning, som allerede Rothe aftrykte, og som her er gengivet in extenso, også er bevaret i en anden, tilsyneladende bedre version.

Bogen om Tordenskiold er således vellykket i sin bestræbelse på at skrive en alment tilgængelig biografi af en berømt og forbløffende

person uden på nogen måde at gå på fagligt kompromis. Hvis læserens interesse ikke primært er Tordenskiold, giver den først og fremmest et levende indtryk af, hvordan Store Nordiske Krig forløb til søs, både i det store og i det små.

De tre bøger siger tilsammen en del om vilkårene for den historiske bog på dansk, både økonomisk og i forhold til dens læserkredse. De hører alle til den hybride genre, der på en gang ønsker at være relevante for fagfolk og interessante for en bredere læserkreds. Vel både af hensyn til mulighederne for økonomisk støtte, som selv Tordenskiold-bogen har modtaget, og af hensyn til ønsket om at fange et publikum ud over en håndfuld fagfolk for ikke at gøre et bogprojekt absurd. I skæringen mellem disse to aspekter ligger, at der kan være et særligt publikum, som kan tage initiativ og skabe støtte, eksempelvis gamle herloviaere eller Holmens Kirkes menighed, som har været med til at få to af disse bøger sat i søen.

Den hybride genres klassiske problem er den faglige kvalitet. Disse tre bøger viser, at inden for visse grænser er det problem måske ikke så stort. Det er ikke nødvendigt at skrive røverhistorier for at skrive interessant eller endda underholdende. Heller ikke at skrive akademisk jargon for at være faglig. Det videnskabelige apparat er også helt i orden. Selv noterne er der, om end til dels i kamufleret form. Det er også muligt at tage emner op, som er fagligt aktuelle, uden at sprænge rammerne. I dette tilfælde den historiske erindring og dens erindringssteder. Det skal med, at bøgernes brede publikum næppe er voldsomt bredt, og den mest tekniske, bogen om Juel, når næppe et publikum, der ikke på forhånd er motiveret af interesse for Holmens Kirke eller hovedpersonen. Men hvis de overhovedet begynder, kan rigtig mange læse med.

Det vigtigste problem for den hybride genre er simpelt hen, hvad der skal stå. Det er afgørende for, hvor mange der kan læse en bog med glæde, og hvor meget i den, de vil finde overflødig. Skellet kan sagtens gå tværs over skellet mellem fagfolk og lægfolk. De mange og lange kampskildringer i Tordenskiold-bogen vil formodentlig for mange være grundlag for underholdende indlevelse; men i et fagligt perspektiv er de jo også mikrohistoriske analyser af, hvad der skete i denne krig, som hundredtusinder deltog direkte, og millioner indirekte i. Gruppen af fagfolk med den interesse er bare begrænset. Omvendt er Trolle-bogens beskrivelse af Herlufsholms tidlige historie uden for historikernes kreds nok mest spændende for folk med tilknytning til stedet; men alle historikere med interesse for perioden vil finde dens analyse af kristen praksis og idealer tankevækkende.

Det sidste er et eksempel på, at den hybride genre også nemt kan skjule vigtige ting på steder, hvor man ikke umiddelbart vil vente at

finde dem. Den egentlige ny forskning i de tre bøger er naturligt nok sat ind på felter, der er centrale for det emne, bøgerne har på titelbladet. Den skal altså nok blive fundet. Men det faglige publikum vil i høj grad interessere sig for de tolkninger af større sammenhænge, som biografier og andre punktanalyser kan give afsæt for. De kan let blive overset, når de er anbragt i værker af denne art.

Gunner Lind